

Benke Tamás, az ELTE könyvtár szakos végzős hallgatója

Könyvekben rejló találkozások, avagy egy könyvbúvár élménybeszámolója a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium régí könyvei közt fellelt érdekességekről

ELŐHANG

2021. május 12. és 2021. június 9. között, öt alkalommal volt szerencsém felkeresni a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium könyvtárát, ahol utolsó egyetemi (alapszakos) szakmai gyakorlatomat teljesítettem a könyvtár vezetője, dr. Eigner Judit és kedves munkatársnője, Konrádné Papp Orsolya vezetésével. A gyakorlat egyetem által előírt, állományvédelmi témájához igazodva, feladatomban a könyvtár régi könyves gyűjteményének vizsgálata és katalógizálása volt, amiben két egyetemi hallgatótársam, Kovács Emese és Németh Zita is segítségemre volt. Igazság szerint a munka oroszlánrészét ők végezték, mivel én annyira elmerültem a könyvek nézegetésében, hogy a katalógizálásra, minden figyelem-összpontosítás mellett is, kevesebb időm jutott, mint nekik. A gyakorlat helyszínét egyetemi oktatónk, Bibor Máté tanár úr ajánlotta figyelmünkbe.

Részben a mi munkánk eredménye, hogy a régi könyvek most az új földszinti könyvtárteremben, üvegezett ajtajú vitrinekben, valamint részben fekvő tárlókban kiállítva csodálhatók meg.

Mindez eddig eléggé – mondhatni bágyasztóan – unalmasnak hangzik! Miért kell hát róla mégis írni?

Üljünk be most képzeletben a könyvtárterembe! Foglajunk helyet a kényelmes székek egyikén, a régi könyveket tartalmazó üvegvitrinekkel szemben! Láthatjuk, hogy a könyvek ott állnak, szépen sorban, fent a polcokon. Látjuk a sok időmállasztotta könyvgerincet, megannyi nemzedék kéznyomának őrzőjét, rég elporladt szemüregekben egykor felvillant kíváncsi tekintetek néma tanúit. „Memento mori!”

Itt gubbasztunk tehát a könyvtárban, mintegy letargiába merülve, és nézzük az öreg könyvgerinceket. E foglalatosság során, már körülbelül három perc alatt betegre unhatjuk magunkat, de öt perc után már garantáltan más elfoglaltságot célszerű keresnünk, hogyha nem vagyunk nagyon filozofikus alkatúak.

Egy könyvbarát számára azonban ez a sok, fagyos mozdulatlanságba dermedt, „ócska könyv” valóságos kincseshányója a múlt időknak; beléjük lapozva, az értő ember

képzeletében élénk színekben körvonalazódik mintegy félezer év történelme; az a sok út, melyet e könyvek bejártak, és azon emberek képmása, akik forgatták őket.

Az alábbi sorokban megkísérlem érzékeltetni azt a sok meglepő élményt, melyet e könyvek böngészése nyújt; elsősorban azért, hogy felhívjam az iskola érdeklődő diákosságának és tanári karának figyelmét ezek eszmei értékére; valamint útjelzőt adjak azoknak a hivatásos kutatóknak, akik e könyveket majd munkájuk során hasznosíthatják.

AZ ELVÉGZETT MUNKARÓL

Mielőtt magukkal a könyvekkel foglalkoznék, röviden leírom, honnan kerültek elő, és hogyan jutottak mostani, méltóbb őrző helyükre.

A könyvtár folyó (2021.) évi, földszintre költözésekor, a negyedik emeleti (korábbi) könyvtárterem mellett, két nagyobb és egy kisebb raktárhelyiségből kellett a könyveket lefordítani. Utóbbi, kicsiny raktárban voltak az értékes, régi könyvek, melyekkel mi foglalkoztunk. Az eredeti raktári rend hozzávetőleges megőrzése mellett hordtuk le őket az új olvasóterembe, ahol felvettük őket a digitális katalógusba, és elhelyeztük őket az új polcokon. A könyvek új, „RK...” (= „régí könyv”) kezdetű leltári számokat kaptak.

A feldolgozandó könyvállomány nem volt egységes. A nagyon régi, több száz éves könyvek mellett,¹ a 19. század második felétől kezdődően, szép kiállítású történeti és művészeti albumokat, valamint nagy számú fizikai szakkönyvet találtunk. (Utóbbiak egykor a fizikai szertár különgyűjteményébe tartoztak.)

Mivel a legnagyobb értéket a régebbi könyvek képezik, és ezeket – latin és ógörög nyelvük miatt – gyakorta nehezebb is leírni, arra törekedtünk, hogy először az 1850 előtti kiadású, teljes muzeális állományt feldolgozzuk, és csak ezt követően foglalkozunk a későbbi kiadású művekkel. A katalógizálást a KSZ6 (= régi könyves) szabvány hozzávetőleges szem előtt tartásával, de a gyorsabb munkamenet

1 A legrégebbi könyv Homérosz: Odüsszeia c. műve, 1549-ből; jelzete: T650/RK49.

érdekében egyszerűsítve végeztük. Készítettünk egy min-taleírást, melyet, mint valami „kaptafát” használtunk fel az egyes kötetek leírásához. A muzeális jellegből adódóan, a leírás tartalmazta a könyv (oldalanként, ill. ívfüzetenként leszámolt, majd összesített) összterjedelmét, állapotát, a kötés jellegét, a régi leltári számot, rögzítette az esetleges restaurálás tényét, a benne lévő tulajdonbélyegzőket és egyedi bejegyzéseket (elsősorban tulajdonosi bejegyzéseket). Számos könyvben bukkantunk teljesen egyedi „leletekre”; ezekre alább kitérek.

A feladat némiképp tovább bővült, ugyanis a „használat alól felszabadult” régi könyvtárterem átalakítása, a régi tárolóbútorok (részleges) lebontása megkövetelte, hogy az ott maradt könyvállomány muzeális értékű darabjait is kiválogassuk, és az új helyiségbe szállítsuk. E munkában magam is részt vettem, és lenyűgözött a fellelt könyvek tematikai gazdagsága, szép állapota, valamint az ezekben is megtalálható különféle egyedi bejegyzések. A könyvek jelentős részét a 19-20. századforduló körüli évtizedekből származó pedagógiai művek tették ki, melyeknek a második világháborúig terjedő sorozata hű lenyomata a ciszterciek felelősségteljes oktató-nevelő munkásságának. A korabeli történeti irodalom, forráskiadványok főbb darabjai is megtalálhatók az állományban; nagy értéket képvisel a Magyar Történeti Életrajzok szinte teljes sorozata (részben kiadói kötésben), Kempelen Béla: *Magyar nemes családok* c. 11 kötetes műve, Áldásy Antal *Címereslevelek* c. sorozata, az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből* c. sorozat; melyek minden történeti vonatkozású könyvtárnak díszei volnának. Rengeteg különnyomat, kisméretű találat e könyvek között, melyek már ritkaságuknál fogva is nagy értéket képviselnek. Némelyik ezek közül is dedikált. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményének gyarapodásáról szóló éves jelentések vagy az első világháborúval kapcsolatos osztrák-magyar diplomáciai iratgyűjtemények, ugyancsak érdekes és ritka színfoltot jelentenek az állományban. Számos helytörténeti könyvet is találtunk (főként Budapestre vonatkozókat).

Az egykori igényes természettudományos oktatásról tanúskodik a fizikai szakkönyvek (német és francia egyetemi tankönyvek, monográfiák) nagy száma, melyeket magyar nyelvű értekezések, különnyomatok egészítenek ki. Ezek is a „fizikai szertár” különgyűjteményébe tartoztak egykor, és a könyvek többszöri átpakolása során olvadtak be a teljes állományba.

Az ajánlások közül különösen kiemelkedik (hevenyészett jegyzeteim szerint) egy olyan könyvbe írt ajánlás, mely egykor Görgei Artúr honvédtábornok tulajdona volt, és az ő hagyatékából, Visegrádról került – a bejegyzés tanúsága szerint – a családtagok révén a könyvtárba. Megtalálható a könyvek egyikében Waldapfel János (1866–1935) peda-

gógiai szakíró dedikációja is, továbbá a Pulszky család is adományozott ily módon könyvet. Hasonló érdekességeket szép számban találunk e „megmentett”, további megőrzésre kiválogatott, „újabb kori” könyvekben; melyek – a régebbi könyvekhez hasonlóan – az új könyvtárterem galériáján kaptak helyet.

A RÉGI KÖNYVEK JELENTŐSÉGE ÉS EREDETE

Valamely közösség – legyen szó akár nemzetről, településről, sőt családról – szempontjából nem közömbös, hogy mekkora történeti múltat tekinthet vissza, milyen eszmei vagy kézzel fogható emlékeket képes felmutatni történeti önazonossága igazolására. Nemcsak a nagy történeti múlt nyújtotta önérzet vagy inkább *szellemi biztonságérzet* iránti vágy sarkallja azonban az embert és az emberi közösségeket, hogy elődeikről megemlékezzenek, és múltjuk relikviáit méltón őrizzék, hanem az a kegyelet is, amely a *valóságos*, a *méltó* utódot, *őseivel* szemben kötelezi.

Hogy milyen jelentősége van a múltnak, történelemnek és az ezt bizonyító emlékeknek, jellemzően példázza Bandholtz tábornok tette, aki 1919. október 5-én, a Budapestet megszálló román csapatokat meggátolta abban, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumot kifosszák. Akkor múltunkat is ellopták volna, fizikailag is – tehát ki ne látná be, hogy annak értéke van?! Az azóta bekövetkezett háborús veszteségek (gondolhatunk itt Budapest második világháborús bombázására vagy az Országos Levéltár szovjet csapatok általi, szándékos felgyújtására 1956-ban) rávilágítanak, hogy amit nem vesznek el tőlünk erővel, az is elpusztulhat, háborús veszteségként, szándékos károkozás vagy nemtörődömség folytán. Meg tudjuk-e mutatni Mátyás király reneszánsz udvarát Budán, ahol a Corvina-könyvtár állott, két díszes teremben – csodájára az egész művelt világnak? Bizony, abból szinte csak annyi maradt, amennyi már Mohács előtt külföldre került! Pedig hol voltak még abban az időben a sorozatlövő tűzfegyverek vagy pláne – a termonukleáris fegyverek? Hasonlóképpen, amikor a török idegenvezető bosszantó kajánsággal mutogatja nekünk a konstantinápolyi Szent Szófia Székesegyházban, a Bakócz Tamás érsek idejéből való, Esztergomból elszarcolt, embermagasságú tömör ezüst gyertyatartókat, akkor ébredhetünk rá, mit veszített a magyar eddig kultúrincsekben, és mit fog veszíteni, hogy ha nincs eszénél, és önként feladja nemzeti létét, szokásait! Ezt olvashatjuk a Toldi estéjében: *„Ha megromlik a nép régi jó erkölcs: Mit ér a világnak csillogó kenőcse?”* Átvitt értelemben értjük ezt többnyire; pedig van gyakorlati értelme is: a védekezésre képtelenné vált gyűlevész, amiként elveszítette jó erkölcsait, ugyanúgy el fogja materiális vagyónát is veszíteni, mert azt védelmezni képtelen.

Könnyű feladat most a mi osztályrészünk, e néhány régi könyv leporolásával – de ne feledkezünk meg azokról, akik az elmúlt századokban, jelentős anyagi áldozatok árán, olykor veszedelmes pestis- vagy kolerajárvány, vagy török háborúk közepette megszerezték és megőrizték őket számunkra!

A vizsgált régi könyvek eredete szerteágazó. A legrégebbi könyvek egy része a szentgotthárdi ciszterci apátság könyvtárából került a budai rendházba. Több könyv esetében felmerül az árverési vétel, ajándékozás, a rendtagok hagyatékából való bekerülés lehetősége is.

Vajon hogy került ez az antik könyvvállomány a Budai Ciszterci Gimnáziumba, és hogy vészelte át az iskola állami fenntartásának évtizedeit? A gimnáziumot 1948-ban államosították, a szerzetesrendeket 1950-ben oszlatta fel a kommunista államhatalom. 1948-ban a rendnek még lett volna hova elmenekítenie a könyveket az államosítás elől. Talán már lehetőségük nem volt a könyvekért visszamenni az államosított intézménybe; vagy épp a kevéssé feltűnő, lépcsőforduló alatti „rejtekhelyen” vélték nagyobb biztonságban a könyveket, mint a később szintén a felszámolás sorsára jutott rendházukban? Végeredményben az iskolával együtt az egyház/szerzetesrend tulajdonába került vissza ez a könyvegyüttes is.

Talán némi magyarázatot nyújthatna fenti kérdésekre a könyvtár régi növedéki naplója; legalább támpontot adhatna, hogy mi volt a legkésőbbi időpont, amikor a könyvek bekerülhettek a könyvtárba. (Már ha egyszerre kerültek be.) Mivel egyes könyvek 1902 körül még Szentgotthárdon voltak, az iskola épülete pedig csak 1929-re készült el, feltehető, hogy legkorábban az 1930-as évek elején kerülhettek az iskolába. A második világháború is fordulópontot jelenthetett a könyvek sorsában; melyek egy része (pl. az Ernst Lajos gyűjteményéből valók) egyértelműen budapesti provenienciájú. Vagyis a szentgotthárdi könyvek Budán újabbakkal egészülhettek ki. Ez azonban megtörténhetett az iskola államosítása után is. Vajon a már meglévő régi könyves gyűjtemény, mint „gyűjteménymag”, további régi könyveket „vonzott magába” az 1950-es években? Vagy épp ellenkezőleg, még a létezését is titkolni kellett, nehogy más szerzetesi, plébániai könyvtárakhoz hasonlóan, az állami szervek „szanálják”, azaz államosítsák és elszállítsák? Utóbbi változat a valószínűbb (meglátásom szerint).

Akárhogy is volt – hangsúlyozva, hogy előbbi kérdések tisztázása nagyon is fontos, és további kutatást igényel! – bizonyos, hogy a könyvek biztonságban átvészelték az apró, lépcsőforduló alatti benyílóban (vagy általában véve:

az iskolában) az 1948-tól napjainkig tartó, mintegy 73 évnyi időszakot; és az is bizonyos, hogy a könyvek egy részét ebben az időszakban leltári számokkal és tulajdonbélyegzőkkel látták el. Vagyis a könyvtár akkori dolgozóinak tudomásuk volt a könyvek meglétéről.

Ezen leltározásról, valamint a könyvek kalandos sorsáról tanúszkodnak a bennük leggyakrabban megtalálható tulajdonbélyegzők is, melyeknek felirata:

A Szentgotthárdról való könyvek esetében:

- *A. Sz. Gotthárdi Apátsági Könyvtár*

Az egykori budai rendházban volt könyvek (az állomány nagy része) esetében:

- *Bibliotheca Budae Cisterciensis*

A második világháború előtti időszak esetében:

- *A Ciszt. R. Budapesti I. ker. Szent-Imre-Főgimnázium Tanári Könyvtára*
- *A Ciszterci Rend Budapesti I. ker. Szent-Imre-Főgimnáziumának Igazgatósága*

Az államosítást követő átmeneti időszakban (?):

- *A Budapesti XI. ker. Áll. Szent Imre Gimnázium Tanári Könyvtára*

Az államszocialista (vulgo kommunista) időszakban:

- *XI. ker. Tanács VB. József Attila Gimnázium Könyvtára*
- *Budapest XI. Ker. Áll. József Attila Gimnázium Tanári Könyvtára*

Ahogy jeleztem, e pecsétekből gyakran több is megtalálható a könyvekben, melyek szinte hiánytalanul el vannak látva a kurrens tulajdonbélyegzővel is.

A könyvekben több helyen golyóstollal írt leltári számok találhatóak, melyek (a bélyegzőkhöz hasonlóan) arra utalnak, hogy a leltározást (legalább részben) az iskola államosítása után végezheték. A töltőtollal írt leltári számok esetleg még az egyházi fenntartás idejéből valók. (Mi az új leltári számokat a címlapok verzőjének jobb felső sarkába, a gerinc közelébe írtuk, puha grafitceruzával.)

Megjegyezzük, hogy a könyvek egy részét az elmúlt évtizedekben, szakszerűen restaurálták. Célszerű volna ezt tovább folytatni.

ÉRDEKESÉGEK – A TELJESSÉG IGÉNYE NÉLKÜL

Fenti sorokban csak érzékeltetni próbáltam azt a renga-teg kérdést, mely a könyvek tanulmányozása során az emberben felmerül. „*Habent sua fata libelli*” – minden könyv sorsa egyedi, és sok fejtörésre adhat okot a legrövidebb bejegyzés hátterének feltárása is, főleg, ha sok száz évvel ezelőtti kéztől maradt ránk.

Lehetetlen hát beszámolómat másként folytatnom, mint olyan példák felsorakoztatásával, melyek e sokrétű múltba engednek bepillantást. Ennek érdekében, a teljes régi könyves állományt átválogatva, mintegy 80 könyvről készíttettem fényképfelvételeket. Ez csak töredéke a teljes kutatásra érdemes mennyiségnek; tehát csakis kiragadott példákról beszélhetek. Szeretnék rámutatni egyes „emlékekben” megnyilvánuló közös vonásokra, egységesebbé téve azok bemutatását. Így, egyedi jegyeik szerint csoportosítom a bemutatandó, vagy legalább megemlítendő könyveket.

A.) A „NAGY TALÁLKOZÁS”: FÁY ANDRÁS KÉZJEGYE

Az első könyv, melyet a munka kezdetén, találomra leemeltem a polcra, Héziadosz összes műveit tartalmazza (régijelzete: T649; új jelzete: RK1). A 30×23cm-es (Regal/4°) oldalméretű könyvet 1785-ben nyomta Pármában Giambattista Bodoni, királyi tipográfus. A szépen restaurált, papírkötésű könyv az európai klasszikus nyomdatechnika csúcsteljesítménye. Tökéletes megtartású, hófehér merített papír, éles nyomatú, nagy műgonddal szedett szövegtűkrök. Az ógörög és latin klasszikus szövegeket tartalmazó kötet – bár hiányos – jól jellemzi a teljes gyűjtemény értékét. Ugyanennek a kiadásnak egy – teljes és igényesebben kötött – példányát, az angol Christie's aukciósház 1998-ban 3450 fontért árverezte el;² ami mai árfolyamon több mint egymillió forintot jelent. Ez pedig egy aránylag kései példány a vizsgált gyűjteménynek!

Meglehet azonban, hogy még nagyobb eszmei értékkel állunk szemben. A kötéselőzéken ugyanis az „Andr. Fáy” kézjegyet találtam. „Lehetséges, hogy ez kedvenc íróm, Fáy András saját kezű tulajdonbejegyzése?” – villant át agyamon, amikor kissé megtántorodva a meglepetéstől, magamhoz tértem.

Arra igazán nem számítottam, hogy olyan könyvet foghatok a kezembe, rögtön elsőre, melyet egykor az általam nagyon tisztelt Fáy András (1786–1864), a „Haza mindene” is forgatott – talán a család gombai birtokán vagy híres pesti házukban, az „Arany Szitában”?

Ugyanebben a könyvben még két, nem ciszterciekhez kötődő tulajdonbélyegző is található; az egyik „A. B.” monogrammal; a másik pedig: „Ernst Lajos gyűjteménye” felirattal. Utóbbi tehát arra utal, hogy a kötet a neves mű-

gyűjtő, Ernst Lajos (1872–1937) könyvtárában is megfordulhatott.

Nem ez az egyetlen kötet, mely Fáy András kézjegyét hordozza magában. Egy 1789-es, amszterdami kiadású Horatiusban (T1016/RK181) találjuk a következő feliratot (a címlap verzóján):

„*obtulit amicus, Juvenii optima Speiter Brint, Amstedalami 17. April. 1791. // Sz // A. Fáy.*”

Ez némileg ellentmond annak, hogy a kötet az író Fáy András tulajdona lett volna, hiszen ekkor még csak 5 éves volt. Ugyanekkor azonban élt más Fáy András is, aki Nagy Iván adatai szerint Losoncon lakott, és 1816-ban hunyt el.³ Így kronológiailag jobban megfelel a könyv tulajdonosául. (Utódai Pécelen éltek, tehát Pest megyében.)

Habár a tinta színárnyalata azonosnak látszik; elképzelhetőnek tartom, hogy az „A. Fáy”, kissé szétfutott felirat (mely mégis a tinta felületi feszültségének vagy a papír nedvességének eltérését mutatja), későbbi lehet, és így az 1791-es évszám nem alkalmas annak egyértelmű datálására.

Erősíti ezt a feltevést, hogy a könyv később ugyancsak Ernst gyűjteményébe került; valamint az is, hogy a „TABI KASZINÓ * 1878 *” bélyegző is megtalálható benne ugyanúgy, mint abban az 1764-es Horatius kötetben (T577/RK98), melyben szintén látható Fáy András kézjegye. E kézjegy betűi pedig igen jól egyeznek az író 1853-as, litografált arcképén lévő aláírással, mely műveinek összkiadásában jelent meg.⁴

Az író aláírása az összkiadásban:

³ Nagy Iván: Magyarország családai, 4. kötet (Bp., 1858.) 132. oldal.

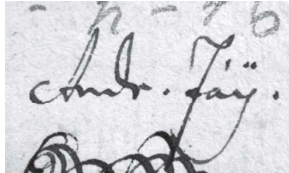
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagyivan-magyarorszag-csaladai-1/negyedik-kotet-233E/fay-csalad-faji-2849/>

⁴ Lásd a Wikipédia „Fáy András” szócikkét: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:F%C3%A1y_Andr%C3%A1s_arck%C3%A9pe.jpg

² <https://www.christies.com/en/lot/lot-1374414>

A Horatius kötetben lévő kézjegy:

Ebben a könyvben még az árverezőház sorszámcédulája is megtalálható:

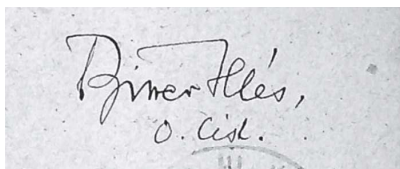

Ez alapján elképzelhető, hogy sikerül meghatározni azt az árverést, melyen ezt a Horatiust eladták (valószínűleg Ernst Lajosnak); és így többet tudhatunk meg arról is, hogyan került a Somogy megyei Tab kaszinójába a kötet, mely egykor *talán* az író Fáy Andrásé lehetett.

B.) EX LIBRISEK, TULAJDONOSBEJEGYZÉSEK:

Kiterjedt csoportját alkotják a könyvekben található érdekességeknek a régi könyvjegyek (ex librisek és supralibrosok), valamint kézzel írt possessor-bejegyzések. Ezekből tudhatunk meg legtöbbet a könyvek egykori sorsáról és főleg birtokosaikról.

Az 1687-ben nyomtatott, fénymásolt pótcímlappal ellátott, magyar nyelvű Pax Corporis (G34/RK175) egyik utolsó tulajdonosa pl. Bitter Illés ciszterci rendtag volt. Aláírása a XX. század elejére vall:

Az aláírás egy könyvbe helyezett cédulán maradt fenn. Ez is mutatja, milyen „tünékeny” műfaj a tulajdonosbejegyzés, hiszen hogyha a cédula kiesik, a könyv történetének egy darabja is elvész.

Baróti Szabó Dávid Kisded szótárán (T2566/RK115), melyet Kassán nyomott Ellinger János 1792-ben, Vojnits Imre „hites ügyész” bejegyzését látjuk, aki ezt írta még oda: „Szabó János Barátomtól vettem Kalotsán 836.” Vagyis 1836-ban vette a könyvet, „kéz alatt”. A bajsai Vojnits család Bács vármegyéből ered, 1741-ben kaptak nemesi levelet.⁵ A család később Baján élt, itteni kúriájukat (mely ma is a város egyik nevezetessége), 1830 körül építették.⁶ Mivel Baja nem esik nagyon messze Kalocsától, lehet, hogy a könyvet megvásárló Imre is ott élt. Ezt megerősíti a könyvben lévő másik tulajdonbélyegző, melynek felirata: „A BAJAI KIR. KATH. // FŐGYMNASIUM IGAZGATÓSÁGA”.

Bonfini 1744-es bécsi kiadásában még illusztrisabb egyéniség emlékjelével találkozunk: losonci gróf Bánffy Dénes (1723–1780) királyi főlovászmester címeres ex librisével. Ő volt a bonchidai Bánffy-kastély, az „erdélyi Versália” felépítője. A gondosan megszövegezett ex libris felsorolja a tulajdonos (akkori) tisztségeit, valamint azt is, hogy készítésekor a tulajdonos „Anno Aetatis 26 Domini vero 1749” volt; vagyis 26 éves korában, 1749-ben készítette azt; ebből már könnyen kiszámítható 1723-as születési éve. Megtaláljuk az ex librisen a főúr jelmondatát is: „Pietas ad omnia utilis.”

A rézmetszetű ex libris:

5 Kempelen Béla: Magyar nemes családok, 11. kötet. (Bp., 1932.) 134. oldal.

Lásd: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/11-kotet-1517D/vojnits-bajsai-nemes-es-baro-15D35/>

6 Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon, 2. kötet: Bács-Kiskun megye kastélyai és kúriái. (Bp., 2001.) 18-19. oldal.

Bánffy Dénes főlovászmester Martin van Meytens festményén (a háttérben Bonchida látképe):

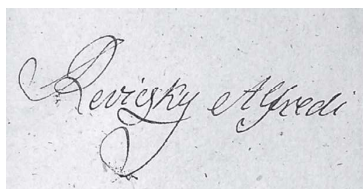

Seth Kajetán, a pesti domonkos rendház egyik 18. századi lakója is hagyott hátra néhány könyvet, mely e gyűjteményben megtalálható (T5857/RK128 és Z446/RK141).

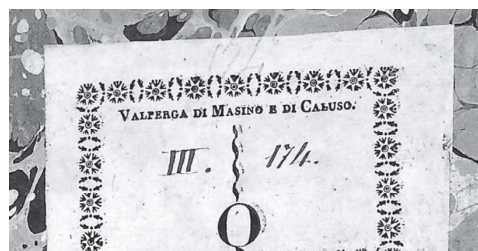
Az egyik Ovidius (T599-II/RK130) pedig egy bizonyos Paul Le Coultre, Lausanne-i könyvtárosé volt.

Az 1685-ös Juvenalis-kötet, melyet Utrechtben nyomtak, megjárta Bázelt is, ahol 1763-ban „tartózkodott”, bizonyos D. Birrhius(?) tulajdonaként.

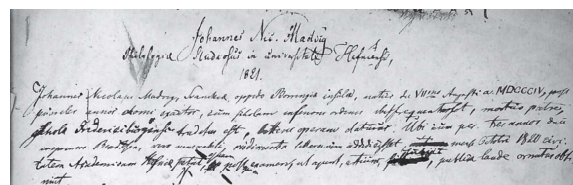
Egy aránylag modern, 1780-as Velleius Paterculus (T608/RK156) Reviczky Alfrédé volt, aki revisnyeai Reviczky Armand és gr. Csáky Henriette fia lehetett, s adataim szerint Beckón élt 1825-1910 között:

A könyvtár egyik legrégebbi kötete, az 1570-es Demoszthenész, igen illusztris család tulajdonát képezte; az első kötéstábla belső oldalán lévő könyvjegy szerint a „Valperga si Masino e di Caluso” családé volt, mely csaknem ezer éves múltja visszatekintő grófi família egykor Masino várkastélyát is uralta (mely ma Olaszországban, Caravino város mellett található):

Johannes Nicolaus Madwig 1821-ben Koppenhágában tanult filológiát. Görög-német szótára címlapelőzőkére valóságos rövid életrajzot írt magáról, amiből kiderül, hogy 1804. augusztus 7-én született, és 1820-ban érkezett Koppenhágába az „akadémiára”. Alsóbb iskoláit Frederiksborgban(?) végezte. Túrloldali feljegyzése alapján valószínű, hogy 1820. október és 1823. január között látogatta az egyetemet.

A fentebb már érintett Pax Corporis (G34/RK175) hátsó kötéstábláján, belül találjuk kisenyedi és alsószentmihályfalvi dr. 'Sigmund Elek könyvjegyét; ő sok régi könyvet adományozott a könyvtár számára, valamint egyes saját műveit is:

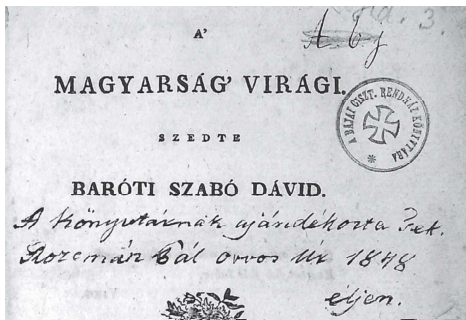

C.) ÉRDEKES JEGYZETEK:

A könyvekbe – papiros híján – elődeink a legkülönfélébb feljegyzéseiket is beírták. Így pl. a

Molthius-féle Német-latin kézikönyvben (T632/RK125) több tintareceptet találunk, nehezen olvasható német (gót) folyóírással írva.

Az 1848-49-es események emlékéét a könyvtárban három könyv is őrzi. Az első Baróti Szabó Dávid: 'A Magyar-ság' virági c. könyve (T1490/RK177), mely Komáromban jelent meg 1803-ban. Eredetileg ez is Baján volt a ciszterci rendház, ill. kath. gimnázium könyvtárában. Ez áll benne: „A könyvtárnak ajándékozta Tek. // Rozemán Pál orvos úr 1848 // éljen.”

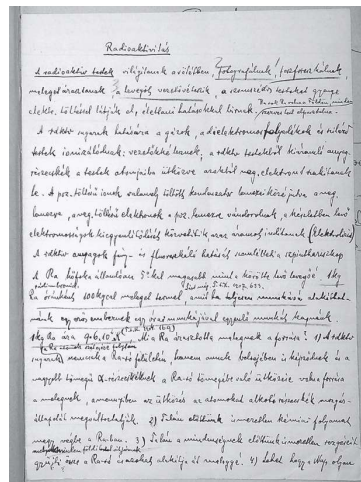

Ebből következtetem, hogy az ajándékozásra 1848-ban kerülhetett sor, és a forradalmi hevület jele az „éljen” felkiáltás.

A másik könyv, egy naptár 1860-ból (Z46), melynek utolsó oldalára tulajdonosa akkurátusan bejegyezte az 1849. október 6-án Aradon és Pesten kivégzett hősök névsorát. Ez a hazafias megemlékezés az 1860-as években, tehát a kiegyezés előtt, érthető volt, hiszen nyilvánosan nem lehetett erről sem beszélni, sem megemlékezni.

A harmadik könyv, a T5332-es „Honvédtiszti koszorú”, egyes 1848–49-es hősök (honvédtisztek) nevét tartalmazza. Díszes félbőr kötése alapján igényes gyűjtő tulajdona lehetett. A könyvben Lipcsey József tulajdonbélyegzője látható.

Egy XX. század elején bekötött kolligátumban (Fizikai szertár V. 424.) a radioaktivitással, elektromágneses hullámokkal, Tesla-féle kísérletekkel kapcsolatban találunk érdekes széljegyzeteket, kapcsolási rajzot. A kötetben megtalálható egy tanár jegyzete a radioaktivitással kapcsolatban – érdekes kordokumentum. A tanári önképzés bizonyítéka – vagy talán szakköri előadáshoz készült a kivonat?

A T7575-III/RK145 jelzetű, Pécelet-féle „Traité de Physique” címlapelőzékének rectóján fizikai kísérleti eszköz (gazométer?) vázlata látható.

A jezsuita tudós, P. A. Secchi: Le Soleil c. műve 1. kötetében (Gauthier-Villars, Párizs, 1875.), mely a „Fizika szertár V. 519.” jelzetet viseli, a címlap rectóján ajándékozási bejegyzést figyelhetünk meg:

„Tek. Mialovich Mór tanár Urnak hálás tisztelet jeléül: Budapest, 1882. febr. 12. Majláth Gusztáv”

Ugyanebben a könyvben van könyvjelző gyanánt alkalmazva Majláth Gusztáv szép, litografált névjegye. Sajnos ketté tépve,⁷ hogy két helyen is meg lehessen vele jelölni az oldalakat. Úgy látszik, a tudásszomj hevében a tanár szétéptett bizonyos papirosokat, hogy azonnal könyvjelzőhöz jusson. Legalábbis erre utal a könyvben lévő eltépett, finom hártypapír is. Hasonlóképpen négy darabra tépett széjjel egy meghívót is, melynek három darabját, a Le Soleil 2. kötetében (Fizikai szertár V. 520.) találtam meg; a negyediket pedig egy harmadik könyvben (melynek címét

7 Egyik fele hiányzik is!

sajnos nem jegyeztem fel, de talán az a harmadik kötet lehetett).

A báli meghívó szövegét az alábbiak szerint rekonstruálhatom:

„Meghívó // A Ciszterci Rend // Szent Imre Gimnáziuma Önképzőkörének // 1938. évi február hó 27-én // délután 1/25 óraker tartandó // Farsangi Ünnepejére. // Műsorok 1-50, 1-50, 0-50 P-s árban kaphatók a Kör pénztárosánál. // »ÉLET« IRODALMI ÉS NYOMDA RT”

A cédula hátoldalán az év hosszúságára vonatkozó cezuraszámítás látható, talán Julius Caesar naptárreformja kapcsán?

Ez a cédula tehát egyszerre könyvjelző, és lenyomata az iskola egykori (természettudománnyal is foglalkozó?) önképzőköri munkájának és az azt segítő tanári felkészülésnek.

Visszatérve a Secchi-kötetek adományozójára: ez a Majláth Gusztáv nem más, mint székhelyi gr. Majláth Gusztáv Károly, későbbi erdélyi püspök (1864–1940). Mint látjuk, az ajándékozáskor még csak 18 éves volt – talán épp a frissen letett érettségi örömeire adott könyvet tanárának, szíves megemlékezésül?

Okkal feltételezhetjük, hogy még egyéb könyveket is adományozhatott a könyvtár számára. Ti. megtalálható itt gr. Mailáth Kálmán József: A Mailáth-család tragédiája c. műve is (Bp., 1883.); mely pedig nem illeszkedik különösebben a gyűjteménybe, már csak ritkaságánál fogva sem. Talán ez Majláth Gusztáv révén került a könyvtárba; aki egyébiránt maga is ciszterci növendék volt; a pécsi ciszterci gimnáziumban érettségizett!⁸ Lehetséges volna, hogy egykori tanára Pécsről hozta magával a kötetet Pestre? Mindenesetre feltűnő, hogy az utóbb említett, a Majláth-család történetével foglalkozó kötet, egy a fentebb fizikakönyv adományozását közvetlenül követő évben jelent meg. Még élő kapcsolat lehetett ekkor Majláth Gusztáv és egykori tanára között...

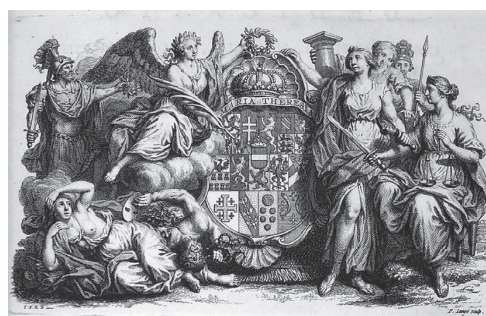
D.) CÍMERES EMLÉKEK:

A könyvekben, a supralibrosokon kívül, érdekes címeres nyomokat találhatunk. A könyvtárban megtalálható a Kazinczy Ferenc szerkesztésében megjelent Felső Magyar Országí Minerva 1825–1828 közötti négy évfolyama,

⁸ Lásd a Wikipédia „Majláth Gusztáv Károly” szócikkét: https://hu.wikipedia.org/wiki/Majl%C3%A1th_Guszt%C3%A1v_K%C3%A1roly

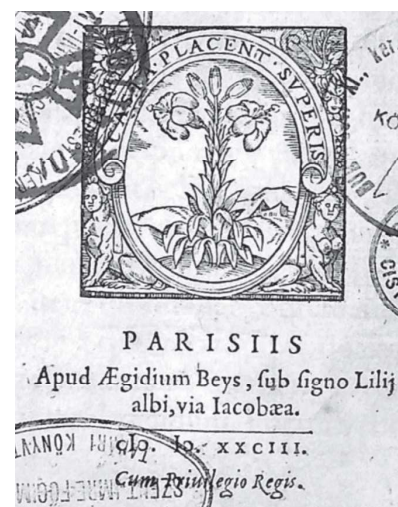
mindben a magyar országcímer (nagycímer) sajátos változata látható fejléc gyanánt (RK148-152 jelzetek).

Ugyancsak találhatók Lotharingiai Ferenc német-római császárhoz (T638-I/RK107) és nejéhez, Mária Terézia magyar uralkodóhoz címzett ajánlások, egyes művekben, szép címerábrákkal, ill. azok köré komponált allegóriákkal; ezek közül a T652-I jelzetű Lucianus réznyomatát emeljük ki:

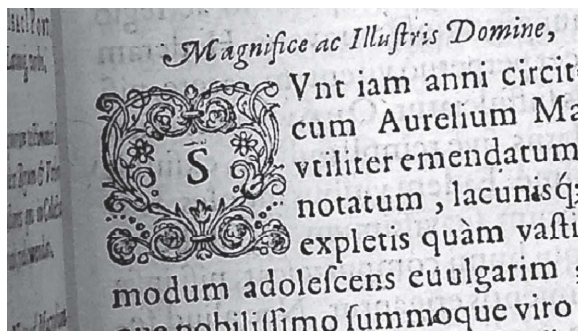
E.) HÍRES NYOMDÁK REMEKEI, NYOMDÁSZJELVÉNYEK:

A párizsi Stephanus-nyomda (T659/RK6), az amszterdami Jansson-nyomda (T641/RK75) és a híres Elsevir-cég nyomtatványai egyaránt megtalálhatók a könyvtárban. Sok érdekes grafikai megoldású, allegorikus nyomdászjelvény közül, az egyik legszebbet, legharmonikusabbat választottam bemutatásra, Aegidius Beys párizsi nyomdász 1583-as Nonius Marcellus (T587/RK133) kötetéből, mely három fehér liliomot ábrázol (némileg talán utalva a Bourbon-ház három arany liliomára – hiszen a nyomdász a címlapon feltüntette, hogy „Cum Privilegio Regis” dolgozik):

A nyomdászattörténet számos korszakának kutatója találhat itt érdekes példákat tanulmányaihoz; én például a következő, reneszánsz keretdísz ajánlom olvasóim figyelmébe, mely egy 1628-as Theodosius Macrobus kötetben található (T588/RK70); ez a korabeli „takarékos iniciálék” szép mintapéldája; a betűktől függetlenül mozgatható keret bármely nagybetű díszítésére alkalmazható volt:

A könyv első kötéstáblája:

F.) KIRÁLYOK KÖNYVEI:

Végezetül szeretnék szólni egy igen érdekes könyvcsoportról, melyek egyenesen királyi könyvgyűjtemény(ek)ből, mégpedig valószínűleg a bajor király müncheni udvari könyvtárából kerülhettek előbb Szentgotthárdra, majd a tárgyalat könyveggyűjtésbe.

Ezek némelyike a „B. C. R.” betűket viseli kötéstábláján. Talán a „Bibliotheca Curiae Regiae” rövidítéseként?

Legelőször ötlük szemünkbe egy kisdéd, de annál díszesebb kötet. A dúsan aranyozott metszésű, elsőrangú aranynyomásos pergamenkötésben egy német antikva lapul (jelzete: Z530/RK65). Az 1591-es kiadványnak már ritka fényes művű kötése is elárulja a laikus számára is, hogy királyi vagy fejedelmi személy használatára készült. Ebbe az irányba terel a címlapelőzék verzóján lévő újabb bejegyzés is: „Duplum Bibliothecae Regiae Monocensis”, tehát a müncheni királyi könyvtárból való másodpéldány. Bizony, nem akármilyen könyvtár lehet az, ahonnan ilyen könyvet, bármilyen ürüggyel, „selejteznek”!

Hasonlóan különös figyelemünkre méltó a gyűjtemény második legrégebbi könyve, az 1561-ben nyomtatott T656/RK15 jelzetű Plutarkhosz. Vaknyomásos pergamenkötésén csodálatos bibliai jeleneteket láthatunk. A kötést – mely kétségtelenül mesterremek – datálni is lehet, a rajta lévő 1566-os évszám alapján! (Ritka eset!) Az első kötéstábla belső oldaláról kivágott ex libris látni engedi az eredeti fa kötéstáblaalapot. A kötés ikonográfiájának művészettörténeti elemzése külön tanulmányt érdemelne! Itt az egyik kisebb jelenet képét adjuk: Keresztelő Szent János megkereszteli Krisztust, fentről az Atya küldi a Szentlelket galamb képében; a felirat: „Hic est filius meus dilectus...”

